

педагогічного університету, 76% опитаних Маріупольського державного університету, 74% – Донецького національного технічного університету вважають, що у робочий час у навчальних закладах педагогічними працівниками та студентами має обов'язково використовуватись українська мова. Лише у Горлівському інституті іноземних мов переважає функціонування російської мови у сфері освіти.

Отже, українське суспільство виявляє готовність до зміни вектора розвитку двомовності з переважання російської на домінування української, яку необхідно реалізувати передусім через школи, вищі навчальні заклади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Києво-Могилянська академія, 2010. 243 с.
2. Соколова С.О. Мовна ситуація Києва : погляд зовні *Українська мова*. 2012. № 4. С. 3–17.
3. Шевчук–Ключева О. Українське усне мовлення Донеччини : монографія. Вінниця: Твори, 2015. 162 с.
4. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти: за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. ; ред. О. Г. Осауленко.
5. Залізняка Г. М., Масенко Л. Т. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній. Київ : КМ Академія, 2001. С. 93–95.

Гвоздюк В.,

ад'юнкт відділу ад'юнктури та докторантури Національної академії внутрішніх справ

ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ «СУБСИДАРНІСТЬ» В ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною

національного законодавства України» [1]. Так, у 1997 році Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) від 4 листопада 1950 року. Саме підстава ратифікації Конвенції і забезпечила нашу країну зобов'язанням щодо визнання компетенції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). В подальшому це призвело і до імплементації в українське законодавство Протоколів до Конвенції, як невід'ємної її частини. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права» [2].

Внаслідок цього, значної популярності для громадян України набув процес звернення до ЄСПЛ щодо захисту своїх прав. Про це свідчить і те, що в період часу з 2014 по 2017 роки наша держава займала перше місце у кількості прийнятих заяв до Суду. При цьому, у прийнятих своїх рішеннях ЄСПЛ звертався до принципу субсидіарності, про що вказував на це у їх змісті. Тому для правильного визначення та вживання цього принципу необхідним є з'ясування його змісту у діяльності ЄСПЛ.

Мета дослідження. Визначити зміст тлумачення принципу «субсидіарність» в діяльності ЄСПЛ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання принципу субсидіарності досліджувалися у роботах таких учених: О.І. Загорської, П.М. Любченко, Н.В. Мішиної, А.С. Степаненко, О.Я. Трагнюк, С.В. Шевчука, І.В. Яковюка. Водночас, науковці не акцентували своєї уваги саме на тлумаченні принципу «субсидіарність» в діяльності ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу. Для початку надамо визначення терміна «субсидіарність», що передбачені в словниках. Відповідно до «Словника української мови» термін «субсидіарність – це 1. Додатковість, другорядність, залишковість. 2. Організаційний і правовий принцип, відповідно до якого задачі повинні вирішуватися на найнижчому або віддаленому від центру рівні, на якому їхнє вирішення можливе та ефективно; субсидіарність влади, таким чином, означає, що

вищі ланки керування мають бути додатковими, або другорядними при вирішенні задач, які виникають на нижніх ланках; іншими словами, принцип субсидіарності вимагає розбудови системи врядування не зверху вниз, а знизу вверх. // Один з основоположних принципів Європейського Союзу, згідно з яким спільнота вдається до будь-яких заходів лише в тому разі, якщо вони ефективніші за відповідні заходи на національному, регіональному або місцевому рівнях ...» [3].

«Словник-довідник Європейського союзу» визначає принцип субсидіарності – як «один із основоположних принципів Європейського Союзу, запозичений з католицького канонічного права і спрямований на забезпечення такого механізму ухвалення рішень, який був би якомога ближчий до громадян, і який передбачав би постійну перевірку обґрунтованості дій Співтовариства з погляду можливостей, що існують на національному, регіональному та місцевому рівнях...» [4, с. 56].

З огляду на першочергове тлумачення можна вказати на тому, що принцип субсидіарності в одному із своїх властивостей полягає у тому, що всі ті завдання які виникли на місцевому рівні будь-якого органу чи системи мають ними і вирішуватися, а звернення їх про «допомогу» у вирішенні до вищих ланок має носити виключний характер і тільки в тому випадку, коли вони використали всі можливості при вирішенні будь-яких завдань.

Колишній голова ЄСПЛ Г. Петцольд зазначив: «субсидіарність є основним принципом захисту прав. Вона визнає першочергову компетенцію і обов'язок держави ефективно захищати своїми внутрішніми правовими засобами права і свободи людини, які передбачені у Конвенції» [5, с. 59].

У рішеннях Європейський суд з прав людини прямо вказує щодо існування принципу субсидіарності. У п. 61 справи «Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» (заява № 63235/00, рішення від 19 квітня 2007 року) передбачено: «Суд визнає інтереси держави в обмеженні доступу до суду для певних категорій працівників. Але не Суд, а Договірні Держави, а зокрема компетентні національні законодавчі органи, повинні чітко визначати ті сфери державної служби, пов'язані зі здійсненням дискреційних повноважень, які є невід'ємною частиною державного суверенітету, де особисті інтереси мають

поступатися місцем державним інтересам. Суд здійснює свій нагляд із дотриманням принципу субсидіарності. Якщо національна правова система перекриває доступ до суду, ЄСПЛ має перевірити, чи виправдовує характер спору незастосування гарантій, передбачених статтею 6. Якщо це не так, то ніяких проблем не виникає, і пункт 1 статті 6 Конвенції застосовується» [6, с. 26]. Як помітно, ЄСПЛ у поданому рішенні тлумачить принцип «субсидіарність» як такий, що полягає у вирішенні національних питань правового захисту, в першу чергу, самими державами-учасниками, при цьому він буде здійснювати нагляд щодо не порушення конкретною державою вимог Конвенції.

Згідно з п. 105 справи «Фадеева проти Росії» (заява № 55723/00, рішення від 9 червня 2005 року) «у Суду залишається можливість дійти висновку, що мала місце явна помилка у здійсненні національними органами влади свободи розсуду при забезпеченні справедливої рівноваги між конкуруючими інтересами різних приватних осіб у цій сфері. Однак, з огляду на складність питань, пов'язаних з охороною довкілля, роль Суду в таких питаннях має бути здебільшого субсидіарною. Суд повинен передусім визначити, чи був процес прийняття рішень справедливим і таким, що належним чином забезпечує стосовно особи захист її інтересів, захищених статтею 8, і лише за виняткових обставин Суд може розширити рамки свого розгляду і проаналізувати висновки, сформульовані національними органами влади по суті відповідних питань» [6]. В цьому випадку наголошується на тому, що принцип «субсидіарність» ЄСПЛ реалізує до держав-учасниць через механізм нагляду щодо забезпечення стосовно особи захист її інтересів, захищених конкретними статтями Конвенції.

У своєму рішенні від 21 лютого 1975 року в справі «Голдер (Golder) проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ зазначив, що «право доступу до національних судів існує, як правило, у всіх демократичних спільнотах. Подібне право і його реалізація зазвичай регулюється конституцією, законодавством, звичаями та іншими субсидіарними нормами, як декрети і регламенти судів» [7].

Здійснюючи аналіз Конвенції, прослідковуємо і те, що принцип «субсидіарність» безпосередньо впливає із самого

змісту окремих її статей. До таких положень міжнародного договору доцільно віднести не лише її статтю 1, яка передбачає зобов'язання саме «Високих Договірних Сторін гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені Конвенцією...», але і статтю 13, що гарантує право кожного, «чий права та свободи, визнані у Конвенції, було порушено», на «ефективний засіб юридичного захисту в національному органі...», а також пункт 1 статті 35, де «Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальноновизнаними принципами міжнародного права...» [8].

Наголошуємо на тому, що не так давно набув чинності Протокол № 15 Конвенції, яким було внесено до неї зміни. Вперше за довгий час вказаний протокол передбачає включення додаткового положення до преамбули цього міжнародного договору. Так, у кінці преамбули Конвенції додається новий абзац у такій редакції: «Підтверджуючи, що Високі Договірні Сторони, відповідно до принципу субсидіарності, несуть основну відповідальність за забезпечення прав і свобод, визначених у цій Конвенції та протоколах до неї, користуються при цьому свободою розсуду, яка є предметом юрисдикції Європейського суду з прав людини, створеного цією Конвенцією, щодо здійснення нагляду» [9]. Тобто основна відповідальність за забезпечення прав і свобод лежить на державі, яка має право користуватися свободою розсуду при їх забезпеченні, а нагляд за забезпеченням прав і свобод має субсидіарний характер. Вважаємо, що саме запровадження принципу субсидіарності в основний текст Конвенції, по суті, надає йому юридичної сили в якості базового принципу, якого дотримується та яким керується ЄСПЛ у своїй повсякденній практичній діяльності.

Відзначимо і те, що з прийняттям таких змін до Протоку № 15 Конвенції ЄСПЛ вказав, що формулювання такого роду кінцевого тексту преамбули є «не повністю чітким та може призвести до виникнення невизначеності щодо закладеного у ньому змісту». Тому Суд зазначає, що надав би «перевагу більш деталізованому тексту», хоча і розуміє, що «нинішнє формулювання є компромісом між державами з метою досягнення згоди з приводу протоколу в цілому» [10].

Внаслідок цього Рада Європи підготувала Пояснювальну доповідь до Протоколу №15 від 24 червня 2013 року, де зроблено вказівку щодо меж застосування державами свободи розсуду, задекларованої статтею 1 Протоколу № 15 Конвенції. Також у доповіді наголошується, що пункт із посиланням «на принцип субсидіарності та доктрину свободи розсуду», доданий до преамбули Конвенції, «...покликаний підкреслити прозорість і доступність цих характеристик системи Конвенції та узгодженість їх з принципом свободи розсуду, виробленим у правозастосовній практиці Суду». У п. 9 вказаної доповіді передбачено, що практика Суду чітко вказує, що держави – учасниці володіють свободою розсуду щодо застосування та реалізації Конвенції, залежно від обставин справи та порушених прав і свобод. Тоді як роль Суду полягає у розгляді рішень, прийнятих національними органами, щодо їх відповідності Конвенції, з урахуванням свободи розсуду держав [11].

Підсумовуючи, зазначимо, що зміст принципу «субсидіарність» у діяльності ЄСПЛ полягає у тому, що він не є «судом четвертої інстанції» чи «апеляційної інстанції» відносно національних судів, адже він є міжнародною судовою організацією, яка тлумачить Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод і протоколів до неї, з метою визначення дотримання усіма Високими Договірними Сторонами своїх зобов'язань за нею. Іншими словами, держави-учасниці Конвенції зобов'язані не порушувати її норми відносно людини чи іншої держави. Задля недопущення такого порушення ЄСПЛ здійснює нагляд за виконанням зазначеного міжнародного договору. Держави – учасниці володіють свободою розсуду щодо застосування та реалізації Конвенції у системі національного законодавства, залежно від обставин справи та порушених прав і свобод. В свою чергу, мета та завдання Суду полягає у розгляді рішень, прийнятих національними судовими органами, щодо їх відповідності Конвенції, з урахуванням їх свободи розсуду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Основний Закон від 26.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/ed20121202>.

3. Словник української мови в 11 томах: <https://www.slovnuk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D1%83%D0%B1%D1%81%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.

4. Словник-довідник Європейського Союзу [Текст] / ред.-упоряд. Ю. Марченко. Київ : К.І.С. ; Київ : Інформація. Сервіс, 2001. 152 с.

5. Macdonald R., Matscher F., Petzold H. The European System of the Protection of Human Rights. *Martinus Nijhoff Publishers*, 1993. P. 59–60.

6. Збірник витягів з рішень Європейського суду з прав людини, рекомендованих для вивчення при підготовці до письмового анонімного тестування у межах іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаній посаді (січень 2018 р.): <http://www.nsj.gov.ua/files/15296531171517493988%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%84%D0%A1%D0%9F%D0%9B%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf>.

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі “Голдер (Golder) проти Сполученого Королівства” від 21.02.1975. URL: <http://www.search.ligazakon.ua>. (дата звернення 18.11.2019).

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Прийнята від 04.11.1950 р. Ратифікована № 995_004 від 17.07.1997 р. Дата оновлення: 02.10.2013 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n148 (дата звернення 18.11.2019).

9. Протокол № 15: про внесення змін до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 24.06.2013. Ратифікація № 994_001-13 від 05.10.2017 р. Дата оновлення:

05.10.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-13#n2 (дата звернення 18.11.2019).

10. Opinion of the Court on Draft Protocol No. 15 to the European Convention on Human Rights, adopted on 6 February 2013. European Court of Human Rights URL: http://www.echr.coe.int/Documents/2013_Protocol_15_Court_Opinion_ENG.pdf (дата звернення 18.11.2019).

11. Explanatory Report to Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Strasbourg, 24.VI.2013. Council of Europe Treaty Series. No. 213 URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383d> (дата звернення 18.11.2019).

Головко А. Л.,

здобувач кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

МОВНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Протягом усієї історії розвитку шляхи юриспруденції та мовознавства перетиналися там, де юристи усвідомлювали необхідність ретельного та виваженого відбору понять і побудови правових конструкцій у текстах законів, передбачали негативні наслідки нехтування мовною формою права, вимогами логічно-сислової та граматики-стилістичної завершеності норм права. Бурхливий розвиток права, перетворення його в розгалужену систему знань, правових інститутів сприяли тому, що правознавці все більш усвідомлювали потребу спеціальних досліджень термінології і мови права з метою забезпечення впорядкування та систематизації словника, стандартизації термінів, ефективного використання мовних ресурсів права для того, щоб задовольнити професійно-комунікативні потреби [1, с. 291].

Точність, ясність і однозначність юридичних формулювань, їх адекватне мовне втілення, правильне й одноманітне вживання правової термінології визначають